

TEMESKÖZI HELYSÉGNÉVADÁSOK

Rádfalva 1., 2. és Radmanóc. Egy könyvről könyvre vándorló, helynévfejtést is befolyásoló hiba kiejtésével óhajtom bemutatni azokat a nehézségeket, amelyek a Temesközt kutató elé tárulnak.

Rádfalva 1. ~ *Radestti. 1453-ból közöl egy oklevél regesztát PESTY FRIGYES (Krassó III, 396 < TELEKI, Hunyadiak kora X, 409--10 < OL.NRA. 1524. csom. 18. sz.), majd 1454-ből az aradi káptalan iktatólevelét (mely előzőt másolatban fenntartotta). E szerint V. László Suggya, Zsupán és Tördoláh kerületeket Hunyadi Jánosnak adományozza. Suggya kerületből: "Lewksfalua /ma is Lőkösfalva/, Pomesthienfalwa, Radfalwa /téves azonosítással: PESTY i. h. II/2, 133/, Ztharnik /ma Szterniku kaszáló és szántó PESTY i. h. II/1, 256 és részl. felv. Facsád 5668. szelv.-en: Strnicu név Bégakalodvától NyDny-ra/ ..." stb. birtokokat sorolja föl (PESTY i. h. III, 297).

Az 1514--16. évekre meghatározott összeírás -- mint Brandenburgi György birtokát -- említi: "Radesth /habet iobagionibus/ III." -- pertin. Sugdya (PESTY i. h. III, 505). Az említett helységek sorrendje: "... Pomostheny, Radesth, Lewkwesth, Swgdye, Ztharnyk, ..." (Uo.).

A XVI. sz. elején: "Radesth -- pertin. Swgdya: Godan Steppan és Zthayon jobbágyok 1 fl. XXV dénár ill. 2 fl.-ot fizetnek (I. H. III, 509). Ekkor az említett helységek sorrendje: "Pomosthen, Lewkesesth, Swgdya, Radesth, Ztrinka!/ ..." (Uo.). 1579: Kariye-i Radest. Hâli ez raiyye haricten ziraat olunur. Tâbi-i Şuydiya. (HALASI--KUN, T., Arch.Ottoman. VIII /1983., 277.

A helység fekvését Lőkösfalva (~ r. Leucusęsti) tágabb környékén kereshetjük. A párhuzamos helynévadás megfelel KNIEZSA ISTVÁNTól megállapítottak: "Ilyen -ęsti, -eni képzős formák kizárólag csupán a későbbi magyar -falva, -háza összetételek egy részének felelnek meg." (MR. I, 144).

Már erre való hivatkozással itt kell helyesbítenem a MR. I, 154. lapjának 4. jegyzetében foglaltakat. A mai Radmanóc nem azonos Rádfalva 1. ~ *Radestti KNIEZSA CSÁNKI (II, 59) nyomán PESTY (i. h. II/2, 133) téves azonosítását ismétli.

MILLEKER (Délmo. 229) Rádfalva címen közli (az 1454. évi adatot tévesen ismétli Rádmánóc címszó alatt), majd (SZENTKLÁRAY, 100 év stb. c. művéhez csatolt "A" térképről közöl -- 1723--5-ből -- egy Radina nevet Bégakalodva ~ r. Cladova helységtől D-re.

HALASI-KUN TIBOR (Arch. Ottoman. VIII /1983./ 306. lapján) közölte térképén "Radest" néven a mai Bégakalodvától D-re, Bethlenházától É-ra helyezi el. Azaz helyesen megnevezve, a MILLEKERTől felvetett helységnév helyére illeszti.

MILLEKER 1723--5. évi Radina nevét -- esetleg -- HALASI-KUN (i. h. 266--7) közölte 1579. évi: "Kariye-i Suhodol. Tábi-i Monoştor. Mezraa-i Radinofça. Nezd-i kariye-i m. Hasil, maa mezraa-i Radinofça : 1640 /!/" adatával vethetjük össze (HALASI-KUN szerint "Ancient: Prodanest (Prodanfalva), in the Dubesty-aerea in Szuhodol's vicinity.).

Összevetésemet az teszi lehetővé, hogy az oszmán-törökben a magyar -óc ~ szl. -ovce végződést írták így át. Például Baranyában Vertikóca ~ Vertikofcsa, Gragoróca ~ Gragofcsa, Tarnóca ~ Tarnofcsa stb. (KÁLDY--NAGY, Baranya m. XVI. sz.-i török adóösszeírásai. MNyTK. 103. sz. 98, 105, 121 stb.)

A baj az, hogy az oszmántörök Radinofça névből egy szl. *Radinovce m. *Radinóc névre következtethetünk. Ilyet azonban -- írásbeliségből -- eddig n e m ismerünk.

Rádfalva 2. ~ Radovaszela. Egy másik Rádfalva helység bukkan fel 1488-ban: Raadfalwa alakban (Forgách cs. lt. > CSÁNKI II, 12, 59), mint ugyan-csak Cikóvásárhely kastély tartozéka (ma Vásáros ~ r. Târgovişte, lásd HALASI-KUN, T., Rocznik Orientalistyczny XXXVIII, 144--6). Ekkor ez is Haraszti Ferenc szörényi bán tulajdona. Később lányai -- Anna és Katalin -- kezével ez is a Paksi és Lévai családok kezére kerül. 1510: poss. Radowazela ... in C-u Themesiensi (Forgách cs.lt. > PESTY, Krassó III, 485), 1510/511 és 1511. évi oklevelek azonos írásmóddal említik (Dl. 57204 Esterházy Dániel lt. xerox másolata után és PESTY i. h. 487, 494--5). 1560: poss. Radowazela in Themesiensi (PESTY i. h. IV, 80).

A Rádfalva 2. ~ Radovaszela magyar-szerb helységnévadás, s összefügg-het a Lippp környéki nagy ráctelepítéssel. A névadás a vidékre jellemző túrkörfodítás: Sztancsófalva ~ Stanzabosello, Godinfalva ~ Godinova Sella, Péterfalva ~ Petrova Sella, Dragotafalva ~ Tragetino Zella stb. (CSÁNKI II, 17 nyomán). Helye ismeretlen. Cikóvásárhely, a mai Vásáros (~ r. Târgovişte) tágabb vidékén fekketett. Előzőtől CSÁNKI (II, 59) is megkülönbözteti, PESTY -- mint Temes megyei helységet -- nem is tárgyalja Krassó vármegyét érintő munkájában.

Rádfalva 2. ~ Radovaszela -- ugyan külön-külön -- de azonos helységnév- környezetben jelentkeznek, ami azonosságukat, a birtokviszonyon kívül is igazolja. MILLEKER (Délmo. 228--9) Rád(-falva) címen említi őket, egy csomó hasonló hangzású név között, közelebbi összefüggés nélkül. HALASI-KUN (I. h. 145) 1579-ből "Mezra-i Radulova, nezd-i kariye-i /!/ mezbure." adatot közöl. Ezt (146): "Ottoman Radulova corresponds to medial Rádfalva." tartja, a 140. lapon a térképen fel nem tüntetett helységek között említi. Az azonosítást CSÁNKI II, 59 és MILLEKER (Délmo. 228--9)-re hivatkozással teszi meg.

HALASI-KUN azonosítását látszik támogatni, hogy a CSÁNKItól (II, 17) említett szerb falunevekből kiemelhetünk egy *Stancovo, *Godinovo, *Dragotinovo, *Petrovo stb. előtagot, amelyet az említett Radulova névvel vehetünk össze. A selo utótagot a török összeíró -- úgy látszik nem jegyezte fel.

Radmanóc ~ Rădmănești. E helység Facsádtól NyÉ-ra Radmanóc néven ma is létezik. Ismereteim szerint először 1440-ben említik, ekkor I. Ulászló elveszi -- más birtokokkal együtt -- Hagymási László temesi főispántól, s gúti Ország Mihálynak és Jánosnak adományozza Solymos vára tartozékaként (Dl. 13596, 13597 nyomán CSÁNKI I, 762 és PESTY i. h. II/2, 133 forrás közlése nélkül). Ekkor Lekesfalva, Szpata, Lapusnik, Radmanocz stb. sorrendben említik az adományozott birtokok között.

Solymos vára 1456-ban Hunyadi János, 1462-ben Giskra, 1471-től a Bánffyak kezén van. 1477-ben Radmanowcz néven, Lapusnik és Zpatha előtt említik mint Bánffy Miklós pozsonyi főispán birtokát (Dl. 17902 nyomán CSÁNKI I, 761 és PESTY i. h. II/2, 133 a forrás közlése nélkül "Radamanovcz" alakban). A helységről jóideig nem hallani, míg 1607-ben "pred. Radmanoczit" (magyar tárgyeset ?) alakban kerül elének (PESTY i. h. II/2, 133 és IV, 236). Míg eddig a magyar kiejtéshez idomult, most az eredeti szláv névalak, a szláv képzésű helységnév kerül elő a MARSIGLI-féle jegyzékben: Radmanovecz, majd az 1717. évi összeírásban: Radmanuvsci (PESTY i. h. II/2, 133). A román Radmoniest névalak csak 1723-ban merül fel egy térképről (Uo.). Ez összefüggőhet azzal, hogy ez időre a névadó szlávtság beolvadt a románságba. 1786-ban Radmanest (KorabLex. 591), majd 1804, 1848, 1863: Radmanjest (KorabAtl., GörögAtl.², Hnt.), 1864-ben Radmanjesti (Horny.² 312). A helységnévek megállapításakor (1898: IV. tc.) a történeti, a magyar ejtésnek megfelelő Radmanóc névalakot állították helyre. A név alapja a szerb Radoman,

Radīman, Radman szn. (MIKLOSICH, PN. 305), amelyből (szl. Radmanovci) keletkezett (MR. I, 154. lap 4. jegyz.).

A PESTYTől (I. h. II/2, 133) kiinduló téves azonosításra, amely KÁZMÉR (Falv. 300) és MEZŐ (Hiv. helys. 192) napjainkban megjelent soraiban is tovább élt, pontot tehetünk.

Megismertünk egy magyar-román: Rádfalva 1. ~ Rădești, egy magyar-szláv: Rádfalva 2. ~ Radovaszela és egy szláv-román: Radmanóc ~ Rădmănești helységnevéadását, tanulságául annak, hogy az együttélő nemzetiségek *i g e n i s* saját nyelvükön nevezik el lakóhelyük községeit, s használják fel a birtokos (telepítő stb.) személynevet a helységnevéadásban, nyelvük íratlan szabályai szerint.) (HALASI-KUN TIBOR dolgozataira Györffy György irányította figyelmemet, míg román nyelvtudásával Gál István sietett segítségemre.) Rudafalva ~*Radești. Adataiból megismerjük egyik korai román helységneveinket. 1369--1373: "Item pro magistri Nicolac /Himfi/ villa Radeest el villa Dobroyan" (DocVal. 222 és a XVIII. lapon).

Neve román képzés a szl. eredetű -- de a magyarban is gyakran használt -- Rad szn.-ből, *Radești. Helyét Krassó-Szörény megye É-i részébe teszik (MR. I; 133. lap 1. jegyz.). A DocVal. 222. lap 13. jegyz. /a sajtóhibák kiejtésével/: "Radest. Probablement identique avec Rádfalva /o : Radafalua! -- u. ez a hiba jelentkezik a névmutató 611. lapján! / qui, a cette époque la, avait été un des domaines des Himffy. Cf. PESTY, o.c. II, 1 /!/: 2/, p. 132".

A névfejtés jó, az azonosításból -- /a sajtóhiba kiejtése után/ -- a "kérdéses" szó elhagyható. 1389-ben ugyanis újra Himfi birtokként jelentkezik: "Item possessio Radafalua vocata cum quindecim iobagionibus in se continentibus puella supradicte (Egerszegi /Himfi/ Margit). (OL. Kállay cs. lt. 2060 > PESTY, Krassó III, 190 és II/2, 132 ahol helyesen választja el Rádfalvától). PESTY nyomán CSÁNKI (II, 59 és 106) után KÁZMÉR (Falv. 235). PESTY után MILLEKER (Délmo. 124 -- téves egyeztetéssel), 229 (zavaros összevonásokkal). Újra kiadva DocVal. 361, azonban az oklevél szövegét egyes helyeken egyeztetni kell PESTY i. h. III, 185--190 alatti kiadással.

Előre kell bocsátanom, hogy területünkön a magyar és román helységnevek váltakozó használata ismert, s mint vizsgálódásom során megmutatkozott, elsősorban attól függött, hogy az eljáró hatóság előtt az illető helységből milyen nemzetiségű (anyanyelvű) nyilatkozó jelenik meg. Alaposan elutasítva azt a gyakran hangoztatott alaptalan és tarthatatlan vádat, hogy középkori írásbeliségünk magyarra fordította a nemzetiségi hely- és helységneveket.

Ma a helységet nem ismerjük. Egerszegtől (a mai Érszeg ~ r. Iersig) DDK-re fekvő Himfi birtokok között feketett. Helynévhez sem tudom egyelőre kapcsolni. MILLEKER (Délmo. 229) lapján írtak csak ötletek, alapozás nélküli összevetések.

1370-ben -- a Himfi birtok Egerszeg után -- említik a Krassó megyei gonosztevők levelesítésekor: Rad (15 betű hiány) in villa Rad (4 betű hiány)" (OL. > PESTY, Krassó III, 98, de a II/1--2. kötet feldolgozó részében nem leltem.). PESTY e helységről nem nyilatkozik, feltehetően az oklevélhely rongáltsága miatt.

A DocVal. 227--8. lapján -- kivonatossan, a nevekre és tartózkodási helyekre szorítkozva -- közli az oklevelet, a vonatkozó részt így: "Rad iobagio in villa Rad commorans". Vagyis PESTY olvasási bizonytalanságára nem nyilatkozik. A DocVal. az 1389. évi "Radafalua" adattal vonja össze a névmutató 611. lapján Rádfalva címszó alatt /sajnos itt is a sajtóhibás "Radfalua" néven/.

Talán a rongált oklevél újabb vizsgálata vezethetne eredményre, hogy ide vonatkoztatható-e?

Radefalva. Egy másik birtoktömbben bukkan fel Radefalva neve. 1369: poss. Belenche, Zabadfalua et aliam Zabadfalua, Radefalua, Tathalas, Buzus, Wyfalu, Capolna, Tornyfalu et tres Chaba, nec non Comanfalu et Dobromerua appellatas in C-u Temesiensi existentes -- ekkor Himfi Benedek kapja (Körmendi lt. Himfyana, n. 223 > CSÁNKI II, 59 és ORTVAY, Temes m. IV, 108 > DocVal. 218).

Több mint kétszáz évig nem hallunk ezen -- időközben a török világban praediumokká süllyedt -- birtokcsoportról. 1597-ben "praed. ... Dobromerfalua, Radefalwa, Forgachfalwa, Iovanfalwa ..." birtokában megerősítik a Bézsán családot (Gyulafvári kápt. lt. Cista Thordensis fasc. 7. no. 15. > PESTY, Krassó IV, 200--1).

Az 1369. évi oklevél helységei közül PESTY a "tres Chaba"-t tárgyalja csak (i. m. II/1, 99), elárulva, hogy az oklevelet ismerte (de i. m.-ban mégsem közölte; inkább Temes megyei birtoktömbnek tekintette).

Radefalva közelebbi helyét az együtt említett és máig létező helységek elég jól behatárolják. -- Belenche = Belence ~ r. Belint, Zabadfalua et aliam Zabadfalua = Temesforgács ~ r. Ohaba-Forgaci (a DocVal. 218: Fur-gachfalwa = Temesforgács azonosítása hibás!), Buzus = Buziásfürdő ~ r. Buzias. A "tres Chaba"-ra lásd PESTY, Krassó II/1, 99.

Temesvár közelsége s az Erdélybe átvezető hadi út pusztulást hozott a Bélvidék magyarságára. Először a menekülő és telepített szerbek (pl. a m. Bél ~ szl. *Belinci), majd a Temes völgyén leereszkedő románok névadása (Zabadfalua ~ Ohaba) jelentkezik. Vö. PESTY, i. h. II/2, 332 "Forgács vidék" címszó alatt.

Păreu Radaşelu. A víznevet 1915-ben (Béga)szuszány É-i szélén folyónak említi MILLEKER (Délmo. 229). Forrását nem közölve Rádfalva 1. ~ *Radeşti helység fekvésére következtet a névből. PESTY, Krassó II/2, 235--6 (Béga)-szuszánynál illetőleg a környező Bégakalodva, Gutonya, Klicsó, Lökösfalva és Zsuppány községeknél -- i. h. II/1, 255, 305, 275, 313 és II/2, 324 -- e víznevet nem közli. Bégaszuszány É-i határát (lásd részl. felv. 1884/913. évi Facsád 5668. szelvényét) a Timişelu ~ Timişielu // folyócska alkotja, ettől D-re a vasútvonalig ennek árterülete fekszik.

A păreu Radaşelu víznév összevethető a CONSTANTINESCU-tól (Dict. Onom. Rom. 356) közölt Radu III. 4. név "*Radaş, Radaşani sat azi Radaşeni" névvel.

Rádfalva 1. ~ *Radeşti falu nevével -- bár nem messze fekehetett -- összefüggést egyelőre nem látok.

Oprisafalva ~ Oprisinc ~ *Oprişeşti ? Egy é.n. /1402-re keltezett/ oklevélben említik Oprisafalua birtokot (= 1400 körül: poss. Oprisafalwa Kállay cs. lt. a XIV. sz. végén elhelyezve > CSÁNKI II, 105) -- egy ismeretlen -- Mezgon (CSÁNKI i. h.: Mezgen ?) királyi birtokkal egyidőben (Dl. 56506 Kállay cs. lt. > ZsigmOKlt. II/1, 1932 > KÁZMÉR, Falu 229 -- ahol a két azonos adatot külön tárgyalja). Úgy látszik Krassó megyei falu volt s tán a régi Krassó megye ÉK-i vidékén feküdt (CSÁNKI i. h.).

1510-ben a Haraszi birtokok között kerül elő: poss. Opprýsyncz // (Forgách cs. lt.) illetőleg 1510/511 és 1511: poss. Opprýsyncz (Dl. 57204 Esterházy Dániel lt. xeroxmásolata után és PESTY, Krassó III, 486, 487 és 494--5).

Ekkor Rojkafalva (ld. ott) előtt említik, s ez biztosítja mindkét helység fekvésének meghatározását. Újra előkerül még 1551-ben: Oprisch (PESTY i. h. II/1, 157 a forrás közlése és címszóként való felvétel nélkül), ekkor a mai Fagymag és Nyeges (elpusztult falu; 1884/913: Valea Nieregisului - részl. felv. Facsád 5668. szelv.) között említik. Végül 1884/913: (részl. felv. idézett szelv.): Valea Opriseşt -- széles völgy Fagymagtól ÉÉK-re, Barafalva határáig.

A helység neve a román Oprişa szn.-ből keletkezett (vö. CONSTANTINESCU, Dict. Onom. Rom. 339. lapon Oprea, Opru I. 14 alatt, hol gyakori erdélyi szn.-nek említi), magyar illetőleg szláv helynévképzéssel: Oprisafalva ~ Oprisinc (CONSTANTINESCU i. h. I. 17 alatt említi is egy Oprişinţi falut és vö. műve LXI. lapján elmondottakat). A szn. a Temesközből is ismert (1389: Opprisa, 1394/593: Opprissa, 1419/421: ua. PESTY i. h. III, 189, 190 (= DocVal. 361), 229, 230, 289--290), de szintűgy Máramarosban (1345: Aprusa, 1361/794: Oprissa, 1456: "aliter Oprissa havasa /a név ma is él/ nominatas" MIHÁLYI, MármDipl. 20, 50 (= DocVal. 156/, 391--2).

Oprisafalvát (s úgy szintén a vele említett Nyergest) PESTY címszóként nem hozza, nem ismerve fel, hogy Krassó-Szörény vm. területén feküdtek. MILLEKER (Délmo. 219) helyét helyesen állapítja meg, a névféjtése azonban hibás. Az első adat(ok) azonosságát igazolja (a máshonnan nem ismert) Mezgon (Zs. II/1, 1932) ~ Mezgen? (CSÁNKI II, 105) birtok nevének említése! Az 1913. évi Valea Oprisest román neve -- bár vele kétségtelenül összefügg -- a szomszédban volt Rojkfalvánál elmondottak miatt megerősítést kíván.

Rojkafalva ~ Rojkinc. E község is valamikor a cikóvásárhelyi kastély (ma Vásáros ~ r. Târgovişte, lásd HALASI-KUN, T., Rocznik Orientalistyczny XXXVIII, 144--6) tartozékaként létezett. 1488-ban Roykafalwa (CSÁNKI II, 12, 60) Haraszi Ferenc szörényi bán kezén van. Anna és Katalin leányai házasságával a Paksi és Lévai családra szállt. 1510, 1510/511 : Roylyncz / Roykyncz! / ... in C-u Themesiensi (PESTY, Krassó III, 486, 494--5 ill. D1. 57204 Esterházy Dániel lt. xerox másolata nyomán). -- A névben a középkori magyarban is használatos Rajka szn. az előtag (FNESz. 536). A helyesbített -- a török elől menekülő szerbek használata -- helységnév annak délszláv képzős alakja. Ez a vidéken is ismert és gyakori (pld. Bél ~ Belinc ~ Belinţi < szl. Belinci MR. I, 288; Keszi ~ Chesint < szl. *Kesinci Uo.; Opris ~ Oprisinc ~ *Oprisinti ~ *Oprisesti, stb.). -- 1884-ben Roikincz és Roikincz la Budurecz szántó és kaszáló őrizte még emlékét Barafalva határában (PESTY i. h. II/1, 24). A részl. felvételen, Facsád 5668 -- 1884/913. évi -- szelvényen: D. /ealu/ Roichi. 220--226 m-es domb (Barafalva), Dealu Roichi (előbbivel azonos dombhat Fagyrag), Vrf. /Vîrfu/ Roichiţi 234 m-es domb (Barafalva). E térképi nevek különböznek Pesty adatközlőjének helyszínen gyűjtött neveitől. Constantinescu művében (Dicţionar onomastic românesc. Bukarest, 1963) ismeri a Raicu szn.-et (357), annak Raica változatát. A Dealu Roichi (gen.) névből egy *Roicha, a Vîrfu

Roichiŷi (gen.) névből egy *Roichiŷa kicsinyítőképzős alakot (Constantinescu LXII.) következtethetünk ki. E neveket művében nem leltem föl. Térképész név-alkotások? Nem állíthatom, hiszen jól idomulnak és őrzik a középkori magyar névformát, s a magyar -aj- hangkapcsolatot a románban szokásosan -oi- hangkapcsolattal adják vissza (r. o ~ m. a : Ogari ~ Marosagárd, Osoiu ~ Aszó stb.). Példája annak, hogy a névtudomány terén is szükség van az együttműködésre. Ez ugyanis csak a helyszínen lenne tisztázható.

PESTY -- bár a dülöneveket közli Barafalvánál -- az azonosításról nem nyilatkozik. CSÁNKI (II, 12 lap alján): "részben a mai Temes-, részben a mai Krassó megyei területen álltak a többi /cikóvásárhelyi/ tartozékok is." -- MILLEKER (Délmo. 233) fentiekkel azonosan, helyesen állapítja meg Rojkafalva ~ Rojkinc helyét. Azonban idézett adatai -- számos sajtóhibája miatt -- csak ellenőrzéssel használhatók.

Kětĕ-Szuteszka. E falut János király 1535-ben karánsebesi Peyka János, György és Péter testvéreknek adományozta új adomány címén, miután okleveleiket -- miszerint II. Lajos (~ I. Lajos?) király idejétől bírják -- a háborús időkben elvesztették.

1535/536: "pred. Gerlysthe /ma Gerlistye/, Karassowcz, Chudanowycza /ma Csudafalva ~ r. Ciudanoviŷa/, Kethezwthwztha, Bwdinach, Hewes Izwar, Felsew et Also Zythyn /ma Dicsény ~ r. Jitini/, Jamsorowyth et Marowyth vocata in districtu de Crasso" (Macskási lt. 650 > PESTY, Oláh ker. 30 (reg.) és Krassó IV, 20, II/2, 236 > MILLEKER, Délmo. 134). -- 1536-ban "pred. Gerlysthe, Karassocz, Chwdanowycza, Kethezwthezka, Bwdynach, Hewes Izwar, Felsew et Also Sythyn, Jamsorowyth, Maronyth vocata, omnino in districtu de Crasso existencia" (Macskási lt. 650 > PESTY i. h. IV, 23, II/2, 236 > MILLEKER i. h. 134).

1535-ben egy "Lajos" királyra hivatkozva, az 1536. évi oklevél elmondja, hogy Kyssyth-i Nagy Gergely magtalan halála után karánsebesi Bokosnyca János kapta adományul. E "Lajos" királyt PESTY I. azaz Nagy Lajosnak mondja (i. h. II/1, 113 és II/2, 236), a többi birtoknál viszont II. Lajost tartja az adományozónak (i. h. II/1, 184, 257, 84, II/2, 322, II/1, 233, II/2, 23).

Az 1535/536 oklevélben (I. vagy II. Lajos idejére említik): "pred. Gerlysthe, Zwthezka et Crassowcz (Macskási lt. 650 > PESTY i. h. IV, 24, II/2, 236 > MILLEKER i. h. 134).

A helység neve -- eredetileg ZWTHEZKA, később Kethezwthezka. Az alapnév megfelelő magyarázatát adja Kiss Lajos (MNy. LXXXII /1986./, 166--8). Ne-vünkhöz azt érdemes megjegyezni, hogy névadói az ú.n. krassován bolgárok voltak, akik Nagy Lajos idejében menekültek hazánk területére (HALASI-KUN, T., Ottoman data and the history of the krašovans. Arch. Eurasiae Medii Aevi III (1983.), 157--182 -- az adatra szintén Györfly György figyelmeztetett).

A felmerülő birtoktest a Karas (~ Krassó) völgyében Krassóvártól DNY-ra, a csatlakozó mellékvölgyekben -- szurdokokban -- terült el. A falunevek egyrésze magyar megkülönböztető jelzőt viselt (pld. Hevesizvor azaz 'meleg, hőforrás'), ami arra mutat, hogy a XVI. sz. elejére az alföldi magyar terület érintkezett a bolgár falukkal, azaz jócskán elérte a hegyvidék szurdokvölgyeit is.

Így Szuteszka neve előtt a Kethe- jelzőt látjuk. Mit jelenthet ez ? -- PESTY (i. h. II/2, 236) megkerüli a kérdést és Szuteszka címszó után azt írja, hogy "hajdan két ily falu a krassói kerületben.". Ellenben Gerlistye falunál (II/1, 184) "Két-Szutuzka" néven nevezi. MILLEKER -- teljesen elhibázott azonosítással (a moldovai járásban lévő mai Sisak ~ r. Şuşca falu) --, "Két-Szuteszka" címszó alatt említi (I. h. 154).

A m. két 'kettő' szónak a "Kethe" megjelenése elfogadhatatlan. Erre -- Krassó megyei adatok --: 1363: "usque ad duas uias Ketkerestut vocatas", "ad quendam locum Ketsapanus kuzy vocatum (< "quendam riuulum Sapanus vocatum"), 1598: praed. Kettkika (PESTY i. h. III, 52, 53 és IV, 215) -- ma Krassócsörgő határában Kika dülő, Nermed határában Kika magas hegy, Domány határában hegymagaslat neve (PESTY i. h. II/1, 291, 2973).

Meglátásom szerint a köt ige melléknévi igenevének kété alakjából keletkezett a Kethezwthezka név jelzője. Értelmét így adhatom meg: Mivel a Szuteszka falunév az elsődleges, azért Kötőszuteszka jelzős szerkezet arra mutat, hogy a falu népe kötővessző szedéssel, illetőleg várfalkötéssel szolgált, feltehetően valamelyik közeli vár erősítéséhez. A kété 'kötő' szó tüzetes tárgyalását lásd REUTER, MNy. LXXVIII /1982./, 205. lapján. A Cheren /s: Cherep/ hiba igazítása a Nyr. CIX /1985./, 240. lap 1. jegyz.-ben lelhető fel.

*Talmád ~ Talmágy > Talmádia, 1453-ban V. László a sugyai oláh kerületet Hunyadi Jánosnak adományozta. Ekkor bukkan fel 1454: "Thamadia ... ad dictam Suggya pertinencium ... in C-u Themensiensi ... (OL. NRA. 1524. csom. 18. sz. > TELEKI, Hunyadiak kora X, 409--10 és PESTY, Krassó III,

397) a beiktatáskor. 1479-ben Garai Jób Bánffy Miklósnak és Jakabnak adja el az Arad megyei "poss. Alsothalmagh, Felsethalmag in Orodieni (1479/483: OL. NRA. 591. csom. 4. sz. > PESTY, Krassó III, 448 > CSÁNKI I, 762 -- Szád(vár) 11. és 12. tartozékkaként). A beiktatáskor "Alsothalmonya ... felsethalmonya" (Uo. > Uo. 451--2 > Uo.). 1483-ban "poss. Alsothalmagh, Felsethalmagh (Uo. > Uo. 458 > Uo.). -- É.n. /1514--16/: Thamadya! /habet iobagiones/ XI. -- pertin. Sugdya (PESTY i.h. III, 509), majd é.n. /XVI. sz. e./: Thalmadya -- Lwpe, Jwche, Brana Luca cum fratribus, Imreh, Iwan -- in pertin. Swgdya (Pesty i. h.). -- 1579: Kariye-i Tolmadiya. Tâbi-i Suydiya. (HALASI-KUN, T., (Monostor-Sugya) Arch. Ottoman. VIII /1983./ 271--2).

A kis falu tovább él a XVI/XVII. sz. fordulóján. 1597: poss. Thalmadia ... ad idem oppidum Monostor pertinentes ... in praetacto C-u Huniadiensi existentis (Gyulafvári kápt. lt. Cista S. 61. sz. > PESTY i. h. IV, 196, 197). 1598: poss. Thalmadia ... in districtu eiusdem oppidi ... Monostor, C-u Huniadiensi (Uo. S. 62. sz. > Uo. 219). 1612: poss. praed. ... Talmagie ... in Theomeosiensi C-bus existente (OL. NRA. 38. csom. 57. sz. > PESTY i. h. IV, 266). 1620: poss. Thalmadia ... in ... districtu Monostoriensi ... in C-u Huniadiensi (Erdődy cs. vörösvári lt. Capsa 25. fasc. 1. nr. 14. > PESTY i. h. IV, 276). Falunk életéről több hír nem ismert.

A falu nevét az ómagyar -- török eredetű -- Tolma szn.-ben találjuk meg. Ezzel GYÖRFFY GYÖRGY foglalkozott (Jegyz. Anonymus tulajdonneveihez. MNy. XLVII /1951./, 49), majd újra összegyűjtötték az irodalmat: Adatok "korai" helyneveink ismeretéhez (Acta Historica. Szeged, XLIV. köt. I. rész, 65).

A név aránylag ritkán fordul elő helyneveinkben. Nevünk a Tolma név -d képzős változata, ismereteim szerint mint ilyen egyetlen. Bővíti a -d képzős régi magyar nevek sorát (KNIEZSA, MR. I, 127).

Szád vidéke korán betelepült, erre mutat e név is. Az 1454. évi Thamadia! névalak már román hatást mutat (vö. a vidéken a XIV. sz.-ban megjelenő román-sággal). 1479-ben Alsothalmagh, Felsethalmag a falu nevének magyar változatából keletkeztek. A szhóvégi -d > -gy közismert változást mutatja.

A falut Dobosdtól É-ra keresik (PESTY i. h. II/2, 236 "hajdan falu a Maros balpartja táján Dubesthez É-ra"), s ez vándorol könyvről könyvre (CSÁNKI I, 763 "Talmágy pedig Dubesttől É-ra feküdt"; HALASI-KUN, T., Arch. Ottoman. VIII, 271--2 "Ancient: Talmágy, N of Dubesty" és térképen: Tolmadiya 306. lapon).

Ez azért érdekes, mert ugyanekkor PESTY (I. h. II/2, 90, 237, 281) többször is megadja a pontos helyét: "Valea Talmadie ~ Vale Talmadia" erdő, szántó és rét Marossziget és Szádvörösmart határában. Vagyis a pusztult falu határát szépen elfoglalták az életbenmaradt szomszédok. Tehát a falu nem Dobosdtól É-ra, hanem az említett két falu közös határát alkotó patak (Részl. felv. Facsád 5668: V. /alea/ Ostrov) szétágazó fejében, a kicsiny magyar telepesfalu Bunyaszekszárd É-i határán feketett.

MILLEKER (Délmo.), bár az 1454. évi oklevél valamennyi birtoktestét említi, "Thamadia"-t s valamennyi később adatát kihagyja. Lehet, hogy így tüntet el a kutatók szeme elől ez az érdekes magyar névadású község.

Szilfa ~ Ulmul. A magyar-román párhuzamos helységnévadás értékes példáit találjuk a Temes folyóba ömlő, két ágából egyesülő Bisztra völgyeiben. Itt találjuk a Bisztra D-i ágában (Bistra Mörului -- 1884/887. évi 75000-es térkép) ma is meglévő Almafa ~ Mărul községet. Neve mindkét nyelvben azonos jelentésű 'almafa ~ mar'. A helységnév román alakja végartikulusos: Măr-ul 'az almafa'. Ez a szerkezeti hasonlóság teszi lehetővé, hogy a címben szereplő Szilfa ~ Ulmul elpusztult helység több mint 150 éves távolságban jelentkező neveit -- egyéb segítséggel is -- azonosítsuk.

1430-ban Martinus de Zylfa -- homo regius Bizere, Závoly, Vajszlova /ma Szörénybalázsd/ és Korcsona birtokokba iktatásánál. Az adományozott Wolkzan fia János (PESTY, Szörény II, 511; Szörény vm.-i oláh ker. 62), aki 1447-ben mint Wlzan János de Byzere szerepel (PESTY, Szörény II, 19). 1444-ben I. Ulászló király Bizerei Miklósnak -- kinek oklevelei elvesztek -- új adományt ad "poss. wolachicales Kusklya, Zawoy, utrasque Pathak et Zylfa ... in distr. Karansebes (PESTY i. h. 69--70; CSÁNKI II, 65) birtokok 1/4 részére, egyúttal intézkedik "Joh. fil. Joh. de Zylfa (Uo.) részarányára is, amelyet Zsigmond és Albert királyok adományából bírtak (PESTY, Szörény II, 491, 511).

1579-ben Káráni Philip Péter özvegye, nemes Barcsa Sofia Zilfa stb. birtokokban lévő részeit Dragna Györgynek 100 forintért beírja. (Uo. 491--2). 1585-ben Mutnok Mihály özvegye, Mózes Borbála -- kinek Ulmul ősi jószága -- és rokonai közt e hajdani telek (Szörény vm., Karánsebes tartományában) egyezkedés tárgya. 1586-ban Laczugh László Pathaky Katalin által néki elzálogosított itteni (Ulmul stb.) részbirtokokat utóbbi örököseinek átengedi (PESTY, Krassó II/2, 151, 191, 257).

1561-ben a Karánsebestől D-re eső Bökény határjárásában említik a Szilfa patakot (MILLEKER i. m. 244). Ez azonban helységünkkel összefüggésben nincsen. -- Szilfa falucska az almafai Bisztra alsó szakaszán élhetett, míg a török világ Erdélybe -- a Vaskapun át -- vezetett hadjáratai el nem söpörték.

Tótfalu ~ Szerb. MELICH JÁNOS (HonfMo. 167) ismertette azt, hogy a román sarb 'rác, szerb' népnév többes nominativusával -- Sarbi -- helységeket elneveznek Bihar, Szatmár stb. megyékben. Szerinte e falukban egykor szerbek laktak. Temes és Krassó megyét korán, már a XIV. sz. első felében érte a balkáni menekültek megtelepedése, gyakran tudatos letelepítése. E menekülteket -- MELICH szerint -- őseink szintén nevezhették tót-oknak (I. h. 418), akikről az erdélyi, temesközi Tótfalu-k nevüket kaphatták.

KÁZMÉR MIKLÓS (Falu 89--95) foglalkozik a "falva ~ falu váltakozással, s megállapítja igen helyesen: "hogy az egyik változathoz hozzátapad valamiféle stilisztikai többlet, választékosabbnak, hivatalosnak érzik a hagyományos -falva alakot, korábban az okelvelírók". Különösen jelentős lehet e hatás ott -- pld. Temes megyében -- ahol KÁZMÉR szerint 213 -falva végződésű helységnevet ismerünk a XIII.--XIV. sz.-ból (KÁZMÉR i. h. 63. lapján lévő térkép ezt szépen mutatja). Innen magyarázható meg, hogy Tótfalva -- téves alak -- előbb kerül szemünk elé, mint a szabályos magyar Tótfalu illetőleg ezzel egyező román Szerb névalak.

Következő adataink megerősítik említett kutatók törvényszerű megállapításait, amelyet KNIEZSA ISTVÁN "A párhuzamos helynévadás" c. művében is már megállapított (19--30, 46).

Helységünk 1464-ben bukkan elénk: "ad facies dicte poss.-is Therd, ac villarum ... Prodanesth, Thorfalwa /o: Thotfalwa -- sajtóhiba!/, Gladna ... in C-u Themesiensi" (PESTY, Krassó II/2, 254; III, 416 > CSÁNKI II, 67 -- már helyes alakban). Majd é. n. /1514--16/: Thotfalw habet iobationes VI. -- in pertin. Thewrd (PESTY i. h. II/2, 254; III, 504).

A XVI. sz. -- a magyarságot is súlyosan érintő -- törökdúlásai után 15(96)-ban és utána újra 1596, 1597 években: "poss. Zerb ... in pertin. Ferde" (PESTY i. h. IV, 182, 188, 212). 1599-ben "poss. Zerb ... in Ferde ... districtibus (Uo. IV, 226), 1607, 1609-ben "poss. Zerb ... in /distr./ Ferde" (Uo. IV, 242, 260, 261, 262).

Az adatközlő PESTY nem ismerte fel a nevek fedte helységek azonosságát. Sőt a Szerb helység -- bár a krassai oklevéltárából merítettünk -- a feldolgozó részben címszóként nem is tárgyalja. E miatt elkerülte valamennyi kutató figyelmét, ki e párhuzamos helynévadás kérdésével foglalkozott. De nem ismerte fel MILLEKER sem, ki Délmagyarország középkori földrajzát összeállította (252).

Helyét ma nem ismerjük. Annyit tudunk, hogy a mai Ferde (Fardia), egykor terület központja vidékén, feltehetően Galadna környékén létezett. Tehát Krassó-Szörény megye történeti földrajzában tárgyalandó.

Berlistye, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1611-ben Berliste és Russova (ma Ūruszolc) pusztai jószágot RácZ Jankó és RácZ Markó vitézeinek adta (PESTY, Krassó II/1, 39 -- a forrás közlése nélkül!). Az 1723. illetve 1761. évi térképről Perlist illetve Berlistie néven ismerjük (Uo.). -- A nehézség, amely PESTYt is félrevezette, most jelentkezett. KORABINSKY közismert földrajzi lexikona 1786-ban tanulságos zavart okozott. Összekeverte a Krassó megyében fekvő Berlistye (Jámi járás) és Gerlistye (Resicabányai j.) helységeket!

Az adatok -- helyesen szétválasztva -- : 1786: Gerlista /o: Berlista/ im Banat, im Werschetzer Bezirk. (KorabLex. 199); Gertiesctie /o: Berlisctie ein wallach. Dorf im Banat, im Werschetzer Bezirk. (Uo.); Perlisctie, im Banat, l M./eile/ von Ujpalanka NO. (Uo. 522). Ez adatok a mai Berlistyére vallanak és vonatkoznak. E falut a KorabAtl.) Bertistye! néven hozza.

Ellenben 1786: Berlisctie /o: Gerlisctie/, im Banat, 3/4 M. von Dognaschka S. /o: SO./ (Uo. 51) adat a mai Gerlistye helységre vonatkozik!

E példát (amely Vályi Nagy munkájában azonos hibaként jelentkezik) PESTY sem oldotta meg (I. h. II/1, 39 és 185--6). Azzal a tanulsággal szolgál, hogy a XVIII.--XIX. sz.-i földrajzi szótárainkat (pld. WINDISCH, FÉNYES, HORNYANSKY stb.) -- előbb-utóbb -- tüzetesen fel kell dolgozni, s addig is adataikat csak térképen ellenőrizve szabad használni.

Téglavár ~ Gyalu Cseremida, Ez a korán -- 1364-ből -- ismert párhuzamos helynév, később helységnév jelentős szerepet játszik névfejtésével. Első határozott nyoma annak, hogy a Temes folyó hegyekközti vidékére igen korán szerbek települtek.

Előttem ismert adatok a következők:

1364/371: ... peruenit ad vnum locum Teglauar vocatum volgariter, secundum vero olachos Charamada /!/ vocatum ... (PESTY, Krassó III, 110; a MR. I, 310: Charamida helyes alakot közöl!); 1454: ... poss. Cheremyda ~ Cherennyda ... /pertin./ districtus antefati Thewrd (PESTY, i. h. 397); 1464: villarum Charamida, Zolth, ... in C-u Themesiensi (Uo. 416); é. n. /1514--16/: Sequuntur nunc pertinencye Thewrd. Cheremyda IIII. Zolth XVI. ... (Uo. 504); 1579: Kariye-i Çeremida. Tabi-i mezbur. Opre Botoş c., Yanoş veldeş m., Petar veledesh m., Petar biraderesh m., Mikloş Mihal c., Yanoş veledesh m., Duriç veldeş m., Mihals Yanoş c., Istepan veledesh m., Martin veledesh m., Boleşa Yanoş c., Mihal veldeş m., Opre Isloka c. (HALASI-KUN TIBOR, The rumanians of Districtus volahalis Tverd. Kny. Archivum Ottomanicum VI (1980.), 126); 1599: poss. Cheremida in /distr./ Ferde /Uo. IV, 226); 1607: poss. Cheremida in /distr./ Ferde (Uo. 242); 1609: poss. Chyeremida /2 x/ ~ Cheremida (Uo. 260, 261, 262); 1717: Cheremida -- falu 10 házzal az ezévi összeírásban (PESTY, i. h. II/1, 101); 1761: Cselemida -- falu (Szentkláray térképkiadványán > Uo.); 1884: Zold falu határában van ma is Valia Cseremida völgy és Gyalu Cseremida nevű föld északon. A hasonnevű falu tehát itt feküdt. PESTY szerint "Az utolsó nevezett dűlön sok elporhanyult téglá található, és /románul/ karamida csakugyan téglát jelent. ... Szántás alkalmával is veres agyagos föld kerül elő. A dűlő szabályszerű alakja egy magaslaton, azt a hitet ébreszti, hogy itt város létezett." (Uo.).

A 75000-es térkép Facsád szelvényén Zold-tól É-ra a 354 m magas "D. Seramidii" domb emelkedik (1913-as reambulált szelvény), az 1918. évi 20000 térkép "Dealu Seramidii" néven nevezi ugyanott.

KNIEZSA ISTVÁN roppant értékes névfejtése szerint /Pesty adatai/ és a Dealu Seramidii név alapján az okleveles névalakok olvasása nem karamida, hanem ceramida, ami a szónak s z e r b alakja. A név tehát magyar-szerb párhuzamos névadáson alapul. A románok a szerb nevet vették át (MR. I, 310. lap 12. jegyz.).

KNIEZSA megállapítását -- a magyar-szerb párhuzamos helynévadásról -- megerősíti, hogy Téglavár ~ Cseremida falu körzetében bukkan fel 1464-ben az előzőkben tárgyalt Tótfalu ~ Szerb helység, amely szintén szerb lakosokra vallott. Nem valószínűtlen, hogy e szerbek elrománosodása útján őrizték meg szerb (s más szláv eredetűnek bizonyult) helyneveiket, esetleg átadták a beköltözőknek.

Belibuk. 1439-ben Albert királyunk Csornai Mihályt és Balázst a miháldi ke-
rületben fekvő Belabuk faluval (Belabwk in distr. Myhald) megadományozza
(PESTY, Szörény II, 14 és III, 37 > CSÁNKI II, 27). A török világban hama-
rosan elsovadó falut még emlegetik (1519: Belibwk, 1540: Belibuk, Belybuk-
teleke, 1577: Belybwka (Uo. II, 14) egy darabig, majd végleg megszűnik.

Ma mint hegy, s belőle fakadó hegyipatak ismert (1872: D. [ealu] Belibu
-- 308 öl magas hegy Ekéstől DK-re; 1878: Belibuk hegyipatak, amely Ekés
mellett a Belarekába szakad, Ogaschu /Ogasu/ Belibuth! nevű csermely (MUNK,
A Herkulesfürdő és környéke. Pest, 1872. térképmell., PESTY, Szörény II,
13--4 és 468). A 75000-es részl. felvétel 1884-ben Belibucu -- kopasz hegy-
gerinc Ekés és Bolvásvölgy határán mutatja meg (6069. szelv.).

A valamikor szláv környezetben létezett falucska nevét -- mint annyit
mást -- a betelepült románság is megőrizte. Ismerve Miháld (a mai Mehádia)
igen fontos szerepét az ország határvédelmében, a vidék magyar-szláv lakos-
ságát KNIEZSA a XII. sz.-ra teszi (Mo. népei a XI. sz.-ban. Kny. térképmel-
lélete).

REUTER CAMILLO

A SÁG, SÉG, SEG (~ SEGG) ÉS A SÉD A DÉL-DUNÁNTÚL FÖLDRAJZI NEVEIBEN

PAIS DEZSŐ 1966-ban /MNy. LXII, 69/ nagyszerű példát adott arra, mi-
ként lehet/kell a mai helynévanyagot reprezentáló /Zala/ megyei név-
gyűjtemény segítségével komplex módon megvizsgálni a földrajzi nevek név-,
nyelvtörténeti és egyéb vonatkozásait. PAIS a fent említett cikkében megol-
dotta az ötevény, ötevény 'töltés, halom, földhányás' etimológiáját; és azt
is tisztázta, hogy a névtípus területi előfordulása (szóföldrajza) alapján
akár térképre rajzolhatjuk a Szombathely (Sabaria) -- Körmend -- Zalalövő --
Alsólendva -- Csáktornya -- Varsád irányú római útnak, ún. "postaútnak" a
nyomvonalát. Egy megyéni terület földrajzi neveit vallatóra fogva -- íme
-- tanulságos következtetések vonhatók le a névtörténet, a névetimológia,
a történeti földrajz, sőt a régészet számára is.

ÖRDÖG FERENC helyesen állapította meg, hogy PAIS DEZSŐ-nek sajátos név-
fejtési módszere volt; azaz "nem egyes neveket vizsgált/t/, hanem névcsalá-
dokat" /Nyr. 108: 245/. A nagyobb területek névanyagát áttekintő, a név-
családok összefüggéseit felvillantó-megoldó, sokoldalú névkutatás PAIS-féle
módszere ma is korszerű.